References

1. Chesbrough, H., & Appleyard, M. (2007). Open Innovation and Strategy. California Management Review , 50(1), 57-76 [in English].
2. Cooper, R.G. (1994). Third-Generation New Product Processes. Journal of Product Innovation Management, 11, 3–14 [in English].
3. Kline, S. J. & Rosenberg , N. (1986). An overview of innovation. R. Landau & N. Rosenberg (Ed.). Washington: National Academy Press [in English].
4. Rothwell, R. (1994). Towards the Fifth-Generation Innovation Process. International Marketing Review, 11(1), 7–31 [in English].
5. Saviotti, P. (2011). Generalized barriers to entry and economic development. Journal of Evolutionary Economics, Springer, 21(1), 29–52 [in English].
6. Wheelwright, S.C., & Clark, K.B. (2011). Revolutionizing product development: quantum leaps in speed, efficiency, and quality. Free Press [in English].
7. Robinson, K. (2017). Out of Our Minds: Learning to be Creative. (H. Leliv, Trans.). Lviv: Litopys [in Ukrainian].
8. Kosenko, O. P. (2015). Conceptual positions of the open-closed model of the innovation process with the intellectual component. Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika". Problemy ekonomiky ta upravlinnia, 815, 215-224 [in Ukrainian].
9. Kul'turologiya. XX vek. Entsiklopediya (2nd ed.). (1998). Saint-Petersburg: Universitetskaya kniga [in Russian].
10. Melen, O. V. (2013). Research and analysis of the development of models of innovation process at industrial enterprises. Visnyk ZhDTU. Ser.: Ekonomichni nauky, 1(63), 287-290 [in Ukrainian].
11. Florida, R. (2018). The Rise of the Creative Class – Revisited: Revised and Expanded. (M. Yakovliev, Trans.). Kyiv: Nash format [in Ukrainian].
12. Iankovska, O.I. (2009). Evolution of models of innovation process. Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii. Seriia : Ekonomichni nauky: elektron. nauk. fakh. vyd., 7. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/j–pdf/eui_2009_2_44.pdf [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 13.04.2019 р.

УДК 502.1
DOI: https://doi.org/10.32461/2226-3209.3.2019.191740

Гиренко Інна Володимирівна
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри міжнародного права
та порівняльного правознавства,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
ORCID 0000-0001-7018-3883
Биркович Віктор Іванович
кандидат наук з державного управління, доцент,
директор Ужанського національного
природного парку
ORCID 0000-0003-2263-9895
Byrkovych.v@gmail.com
Паламарчук Світлана Петрівна
кандидат сільськогосподарських наук, доцент,
доцент кафедри екології агросфери
та екологічного контролю
Національного університету біоресурсів
і природокористування України
ORCID 0000-0002-9083-6850
spal@i.ua

ПРИРОДООХОРОННІ ТЕРИТОРІЇ ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ

Мета статті полягає у висвітленні природоохоронних територій як об'єктів соціокультурного простору в контексті функціонування, розвитку і саморозвитку системи формування духовного потенціалу особистості та українського суспільства. **Методологія** дослідження становить загальнонаукові теоретичні методи аналізу, синтезу та абстрагування, що дозволило простежити формування та розвиток соціокультурного простору природоохоронних територій, який відбувається на тлі корінних перетворень у всіх сферах життя української держави. **Наукова новизна** роботи полягає у розширенні знань про соціокультурний простір, статус та нормативно-правове забезпечення природоохоронних територій, їх види (типи) з точки зору системного підходу, маючи на увазі, що в його межах реалізується соціокультурна діяльність. Окреслено основні тенденції розвитку природоохоронних територій як закладу культури в Україні в сучасному суспільстві. **Висновки.** У результаті дослідження встановлено, що природоохоронні території в Україні є об'єктом і предметом вивчення багатьох конкретних наук таких як екологія, право, географія, біологія, економіка, педагогіка, які не стали виключенням. Природоохоронні території є феноменом загальнолюдської культури, одним із елементів самореалізації людини, мотивацією людської поведінки – віковічне прагнення до особистісного «освоєння» світу, забезпечення потреб у відпочинку і розвагах. Природоохоронні території є також елементами культурного, духовного, морального, естетичного обслуговування особистості та населення, це пояснюється посиленням дії інтеграційних культурних процесів, які є могутнім фактором розв'язання глобальних проблем людства та особливостей включення особистості в культуру.

© Гиренко І. В., 2019
© Биркович В. І., 2019
© Паламарчук С. П., 2019

Ключові слова: природоохоронні території, культура, соціокультурний простір, соціокультурна діяльність, право, особистість, суспільство.

Гиренко Инна Владимировна, *доктор юридических наук, доцент, профессор кафедры международного права и сравнительного правоведения Национального университета биоресурсов и природопользования Украины;* ***Биркович Виктор Иванович****, кандидат наук по государственному управлению, доцент, директор Ужанского национального природного парка;* ***Паламарчук Светлана Петровна****, кандидат сельскохозяйственных наук, доцент, доцент кафедры экологии агросферы и экологического контроля, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины*

Природоохранные территории как объект социокультурного пространства

Цель статьи заключается в освещении природоохранных территорий как объектов социокультурного пространства в контексте функционирования, развития и саморазвития системы формирования духовного потенциала личности и украинского общества. **Методология** исследования составляет общенаучные теоретические методы анализа, синтеза и абстрагирования, что позволило проследить формирование и развитие социокультурного пространства природоохранных территорий, который происходит на фоне коренных преобразований во всех сферах жизни украинского государства. **Научная новизна** работы заключается в расширении знаний о социокультурное пространство, статус и нормативно-правовое обеспечение природоохранных территорий, их виды (типы) с точки зрения системного подхода, имея в виду, что в его пределах реализуется социокультурная деятельность. Определены основные тенденции развития природоохранных территорий как учреждения культуры в Украине в современном обществе. **Выводы.** В результате исследования установлено, что природоохранные территории в Украине является объектом и предметом изучения многих конкретных наук как экология, право, география, биология, экономика, педагогика, не стали исключением. Природоохранные территории является феноменом общечеловеческой культуры, одним из элементов самореализации человека, мотивацией человеческого поведения - извечное стремление к личностному «освоения» мира, обеспечение потребностей в отдыхе и развлечениях. Природоохранные территории также элементами культурного, духовного, нравственного, эстетического обслуживания личности и населения, это объясняется усилением действия интеграционных культурных процессов, которые являются мощным фактором решения глобальных проблем человечества и особенностей включения личности в культуру.

Ключевые слова: природоохранные территории, культура, социокультурное пространство, социокультурная деятельность, право, личность, общество.

Gyrenko Inna, *Doctor of Science of Law, Associate Professor, the Department of International Law and Comparative Law, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine;* ***Byrkovych Viktor****, Candidate of Sciences in Public Administration, Associate Professor, director of Uzhansky National Park;* ***Palamarchuk Svetlana,*** *Candidate of Agricultural Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Ecology of the Agricultural Sphere and Ecological Control of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*

Environmental territories as an object of socio-cultural space

The purpose of the paper is to highlight protected areas as objects of the socio-cultural space in the context of the functioning, development and self-development of the system for the formation of the spiritual potential of the individual and Ukrainian society. **The methodology** of the research is general scientific theoretical methods of analysis, synthesis and abstraction, which allowed to trace the formation and development of the socio-cultural space of protected areas, which takes place against the background of radical transformations in all spheres of life of the Ukrainian state. **The scientific novelty** of the work is to expand knowledge about the socio-cultural space, the status and normative-legal support of protected areas, their types (types) from the point of view of the systemic approach, bearing in mind that within its limits the socio-cultural activity is realized. The main tendencies of the development of protected areas as a cultural institution in Ukraine in modern society are outlined. **Conclusions.** The study found that nature conservation areas in Ukraine are the subject and subject of study of many specific sciences such as ecology, law, geography, biology, economics, pedagogy, which did not become an exception. Protected areas are a phenomenon of universal culture, one of the elements of self-realization of man, motivation of human behavior - the eternal desire for personal "development" of the world, providing recreation and entertainment needs. Protected areas are also elements of cultural, spiritual, moral, aesthetic service of the individual and the population, this is explained by the intensification of the integration of cultural processes, which are a powerful factor in solving global problems of mankind and the peculiarities of the inclusion of personality in culture.

Key words: protected territories, culture, socio-cultural space, socio-cultural activity, law, personality, society.

Актуальність роботи. З прийняттям Закону України «Про культуру» виникло юридичне забезпечення реалізації права громадян на якісне дозвілля і задоволення культурних потреб засобами базової мережі закладів культури, до якої віднесені відповідно до статті 17 даного закону і природоохоронні території. Відповідно до ст.ст. 60-63 Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» зазначені об'єкти природоохоронних територій України, до яких відносяться державні заповідники, природні національні парки, заказники, пам'ятки природи, ботанічні сади, дендрологічні та зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, заповідні урочища [4]. За функціональними ознаками парки поділяються на спеціалізовані (спортивні, історичні, дитячі, зоологічні) та багатофункціональні (паркові комплекси та тематичні парки – оглядові, парки атракціонів, аквапарки, парки розваг, пейзажні парки) [2, 89-92].

Природоохоронні території України – території, створені з метою охорони природних ландшафтів від надмірних змін внаслідок господарської діяльності людини на території України. Найважливішими з таких об'єктів є заповідники, національні парки, заказники. Загальна площа природно-заповідного фонду України становить 2,8 млн. га. [3].

Природоохоронні території можна розглядати в даному випадку в двох аспектах: як природно-антропогенний простір (еволюція їх розвитку) і соціокультурний простір. Як об'єкт соціокультурного простору, природоохоронні території не існують без відвідувача є елементами культурного обслуговування особистості та населення держави.

З часів створення соціологічної науки соціокультурний простір суспільства та людини під тим чи іншим кутом зору вивчали всі гуманітарні дисципліни. Як зазначає А. Корецька, основою соціокультурного простору є культура (індивідуальна, національна, загальнолюдська) як сукупність досягнень людських надбань. Об'єднувальними чинниками і регулюючими механізмами у цій проблемі виступають мова, культурно-історичні традиції, звичаї, обряди, мораль, релігія, політика, право, що створюють

національний характер соціокультурного простору. Крізь призму цих цінностей здійснюється усвідомлення людиною оточуючої дійсності, котра не обмежується однією національною культурою, а постає цілісною системою, фундамент якої становлять загальнолюдські цінності [1].

Природоохоронні території як об'єкт соціокультурного простору виокремлюються своєю специфікою, по-перше, створюваний культурний продукт, який задовольняє особливу групу людських потреб; по-друге, спосіб задоволення потреб різних суб'єктів та груп, так і об'єкта впливу, який і є головною відмінністю трудового процесу в галузі; по-третє, матеріально-технічною базою, а також рівнем і масштабами споживаних матеріальних ресурсів. Природоохоронні території можна розглядати як форму суспільної свідомості й елемент духовного життя суспільства. Водночас природоохоронні території – це сфера людської соціокультурної діяльності, специфічна галузь духовного виробництва, суспільно корисної праці, елемент соціальної інфраструктури в соціокультурному просторі сучасності.

Соціокультурний простір природоохоронних територій, на наш погляд доцільніше розглядати з точки зору системного підходу, оскільки в його межах реалізується естетична, культурна та соціокультурна діяльність, а також охорона та відновлення зазначених природних територій. Щодо дефініції соціокультурної діяльності цікавою є концепція А. В. Соколова [7], в якій соціокультурна діяльність визначається як культурна діяльність соціальних суб'єктів щодо: створення культурних цінностей; розвитку здібностей індивідів та обслуговування їх творчої діяльності; комунікації – поширення, збереження і громадського використання всіх видів культурних цінностей [7, 18]. Тобто задоволення і формування індивідуально-культурних, соціокультурних потреб, охорона та відновлення природоохоронних територій, туристичний ресурс і як елемент інфраструктури соціокультурної сфери – основна мета природоохоронних територій як об'єкта соціокультурного простору.

Аналізуючи специфіку природоохоронних територій як об'єкту соціокультурного простору можна сказати, що в них живуть і взаємодіють різні культурні традиції, зразки, культурні смислі, цінності, інновації. Зокрема, під соціокультурним простором на різних об'єктах природоохоронних територій слід розуміти відносини протяжності й співіснування, які виникають у процесі життєдіяльності людини, індивідуально-культурних, соціокультурних потреб населення. Просторовий аспект культурного різноманіття постає в масштабах соціальних комунікацій людства, суспільства, нації, регіону, різних соціальних спільнот. Французький дослідник А. Моль [6], дає наступне визначення поняття культурний простір – це винятково та сфера, в якій поширюється і функціонує культурна інформація. А. Моль розуміє його лише як простір комунікативного процесу, що обумовлює передавання знань з простору колективної культури в індивідуально-культурний простір [6]. Отже, мета соціокультурного простору, як у часи зародження соціуму, так і нині – стати формою зміцнення соціуму.

Природоохоронні території як об'єкт соціокультурного простору розглядається науковцями в різних напрямах дослідження: мистецтвознавчий напрям – як витвори мистецтва; філософський напрям – матеріал для експлікації семантики простору у тому числі і простір парковий; філологічне спрямування – не як артефакт матеріальної культури, а як віддзеркалений у художній літературі образ; історичне спрямування – діахронічний принцип дослідження; архітектурний напрям – аналіз формоутворення в парковому мистецтві, питання композиції та її елементів; біологічний напрям – втілює в собі щонайменше два аспекти досліджень (ботанічний і екологічний). Щодо біологічного напряму з'являються роботи міждисциплінарного характеру (наприклад, вплив прогулянок у парку на психофізіологічний стан людини в умовах південного курорту), а в контексті природо збереження постає як фрагмент природного ландшафту, який потребує захисту від антропогенного впливу; сільськогосподарський напрям – постають як утворення, що складаються з ґрунтів і рослин; географічний напрям – це складова природних ресурсів; економічний напрям – як сегмент індустрії гостинності; педагогічний напрям – основи для формування духовно-моральних цінностей молоді [5]. Враховуючи багатоаспектність напрямів дослідження природоохоронних територій як об'єктів соціокультурного простору, однією із головних, враховуючи сучасний стан державотворення України, на нашу думку є збереження, відновлення, вивчення і раціонального виростання природних об'єктів у рекреаційних, наукових, духовних і освітньо-виховних цілях. Саме проблеми взаємодії людини та соціуму, розпочинаючи з античних часів, вивчаються історією, соціальною філософією, філософією історії, етикою, правознавством. Пізніше до них приєднуються біологічна та філософська антропологія, культурологія, етнографія, етнологія, економіка та політична економія, соціологія. На сучасне наукове поняття про природоохоронні території як об'єкт соціокультурного простору впливає і якість життя соціуму , що включає у себе уявлення про об'єктивні фактори (рівень матеріальної забезпеченості, сприяння збереженню здоров'я, особливості екологічного середовища, розвиток систем масової комунікації, доступність закладів культури, освіти тощо), а також і про суб'єктивні показники (оцінка індивідами свого існування, судження громадської думки, відчуття задоволеності своїм життям у тієї чи іншої людської спільноти і у кожного окремого індивіда). Саме в процесі відвідування об'єктів природоохоронних територій змінюються не лише навколишні краєвиди, змінюється і сама людина, перетворюючи отримані знання і враження у надбання власної духовної культури.

Головними завданнями природоохоронних територій є: збереження цінних природних та історико-культурних комплексів та об'єктів; створення умов для ефективного туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з додержанням режиму охорони заповідних природ-

них комплексів і об'єктів; сприяння екологічній освітньо-виховній роботі. З позицій соціокультурної методології під природоохоронними територіями розуміється сукупність природних та соціокультурних передумов для організації соціокультурної діяльності в межах певної території. Соціокультурна діяльність в даному випадку включає компоненти природного середовища та феномени соціокультурного простору, які, завдяки певним властивостям, можуть бути використані для організації естетичної, наукової, культурної та соціокультурної діяльності тощо.

Природоохоронні території мають надзвичайний потужний потенціал, який дозволяє організовувати більше піших та кінних прогулянок, спортивних та оздоровчих подорожей серед живої мальовничої зеленої природи, створити невеличкий аквапарк для розваги дітям та дорослим. Також організувати на території велосипедні прогулянки, екскурсії, гральні майданчики для дітей; створити спеціально облаштовані місця для гри у гольф та майданчики для тенісу тощо. Найбільшою популярністю у населення користується оздоровчо-рекреаційний відпочинок, оздоровча зона зосереджена в основному більше в західній частині України. Для туристів в заповідному об'єкті існує відповідна мережа стежок, є прекрасні можливості для організації екологічних таборів, проведення польової практики студентів природничих факультетів, для мистецьких закладів ці території можуть бути базами практики для проведення пленерів тощо. Багаті ресурси природоохоронних територій дозволяють втілити на ній безліч творчих ідей, що зроблять їх найпопулярнішим місцем відпочинку дітей та дорослих в окремо взятому регіоні і, в Україні в цілому.

Висновки. Природоохоронні території в Україні як об'єкт соціокультурного простору в сучасному суспільстві дозволяють забезпечити аналіз, заперечення і переоцінки колишніх цінностей, пошуку нових способів збереження і трансляції культурного досвіду, пов'язаних із занепадом традиційних і одночасним виникненням інших (можливо, й нових) соціокультурних структур, а також забезпечити розуміння видів (типів) природоохоронних територій, що є предметом і змістом забезпечення соціокультурного простору. Зазвичай, соціокультурний простір природоохоронних територій розглядається як функціонування знакових систем, за допомогою яких досягається розуміння, елементами якого є забезпечення етнокультурної самобутності, що посилюється прагненням до прояву культурної індивідуальності та соціокультурної причетності, яка полягає в певній складності формування єдиного соціокультурного простору природоохоронних територій взагалі, так і на одній з її окремих територій.

Саме збереження унікальної флори і фауни природоохоронних територій, раціональне використання рекреаційних ресурсів є основним напрямком розвитку даних територій території в поєднанні з елементами культурного, духовного, морального, естетичного обслуговування особистості та населення.

Література

1. Корецька А. І. Соціальноосвітні чинники формування духовності особистості в сучасному українському суспільстві // Автореф. дис. канд. філософ. наук: 09.00.03. АПН України. Інт. вищ. освіти. К., 2003. 19 с.
2. Петрова І. В. Дозвілля в зарубіжних країнах / І. В. Петрова. К.: Кондор, 2005. 408 с.
3. Природоохоронні території України. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BE%D1%85%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D1%96_%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%97_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8
4. Про охорону навколишнього природного середовища. Закон України від 25.06.1991 р. №1264-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12
5. Любченко О.М. Парк в контексті дозвіллєво-розважальних парадигм європейської культури : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата культурології : спец. 26.00.01 «Теорія та історія культури». К., 2011. 21 с.
6. Моль А. Социодинамика культуры: [пер. с фр.] / Под ред. Б.В. Бирюковой. М. : Наука, 1973. – 410 с.
7. Соколов А. В. Феномен социокультурной деятельности : монография / А. В. Соколов. СПб., 2003. С. 19.

References

1. Koretska, A.I. (2003). Sotsialososvitni chinniki formuvaniya spirituality features in the modern Ukrainian suspensevstv. Author. dis. Cand. philosopher Sciences: 09.00.03.– APN Ukraine. Int. vishch. Osvi. Kyiv, 19 p. [in Ukrainian].
2. Petrova, I.V. (2005). Dozvillya in foreign countries. I. V. Petrova. Kyiv: Condor, 408 p. [in Ukrainian].
3. Nature and Nature Territories of Ukraine. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BE%D1%85 % D0% BE% D1% 80% D0% BE% D0% BD% D0% BD% D1% 96_% D1% 82% D0% B5% D1% 80% D0% B8% D1% 82% D0% BE% D1 % 80% D1% 96% D1% 97_% D0% A3% D0% BA% D1% 80% D0% B0% D1% 97% D0% BD% D0% B8 [in Ukrainian].
4. About the protection of the natural environment. Law of Ukraine dated 25.06.1991 p. No. 1264-XII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12 [in Ukrainian].
5. Lyubchenko, O.M. (2011). Park in the context of the paradigms of European culture: author. dis. on zdobuttya sciences. stage candidate cultural studies: spec. 26.00.01 "Theory and History of Culture". Kyiv, 21 p. [in Ukrainian].
6. Mol, A. (1973). Sociodynamics culture: [trans. with fr.]. B.V. Biryukova (Ed.). Moscow: Science, 410 p. [in Russian].
7. Sokolov, A.V. (2003). Phenomenon of sociocultural activity: monograph. St. Petersburg, p. 19.

Стаття надійшла до редакції 22.07.2019 р.